

církevní ústava rozděluje se v ustanovení všeobecná §§ 1—12 a v dalších 8 oddílů. I. oddíl — obec farní (§§ 13—79), II. oddíl — obec seniorální (§§ 80—96), III. oddíl — obec superintendenční (§§ 97—114), IV. oddíl — obec společná (vrchní rada církevní, výbor synodální, synoda generální — §§ 115—141), V. oddíl — o záležitostech školních a vyučovacích (§§ 142 až 149), VI. oddíl — o církevní kázni a pravomoci disciplinární (§ 150), VII. oddíl — o jmění církevním (§§ 151—160), VIII. oddíl — o roční podpoře obcí, seniorátů a superintendencí z prostředků státních (§§ 161 až 165). Na konec jsou pak ustanovení zvláštní, o čemž pojednávají § 34 odst. 2., §§ 86, 103, 105 odst. 3., 106 odst. 2. a 136 odst. 4. (Viz články: Církev evangelická, Obce farní (evangelické), Presbyterium, Rada církevní vrchní evangelická, Seniorát evangelický, Superintendence, Synoda generální, Výbor synodální).

Ústava říjnová (císařský manifest ze dne 20. října 1860 č. 225 ř. z.).

I. Dějiny.

V ústavní listině ze dne 4. března 1849 nařízeno bylo v §§ 96—98 zříditi stálou říšskou radu jakožto »radu koruny a moci výkonné«. Instituce tato měla tudíž býti pouhým poradním sborem vedle zákonodárného sněmu říšského. Patentem ze dne 13. dubna 1851 č. 92 ř. z. nově organisována působnost stálé rady říšské ustanovené na základě dřívějších zákonů a později zrušené ústavy březnové z r. 1849 a nařízeno, že povolána jest říšská rada tato k poradám ve všech otázkách zákonodárství, ve všech záležitostech státních, v nichž otázkána bude císařem nebo požádána radou ministerskou o dobrozdání. Bylo tedy po výtce úlohou říšské rady podporovati císaře a ministry vědomostmi a zkušenostmi svými, aby v zákonodárství docíleno bylo potřebné zralosti a jednoty vůdčích zásad. Rada říšská podřízena výhradně a přímo císaři; poměr k ministrům byl poměrem souřadnosti. Říšská rada byla tedy výhradně sborem poradním, jsouc nezávislou na nikom a v ničem v úřadách svých a majíc tuto svobodu porad zaručenu. Císař přímo dožadoval se dobrozdání říšské rady, pozvání k poradám činila rada ministerská. Jednotliví ministři zahajovali dobrozdánná jednání o určitém předmětu v radě říšské jen ministerskou radou. Podání došla radu říšskou od jiných úřadů, korporací neb osob soukromých nemohla zavdati podnětu k projednávání ani poradám říšské rady zůstávající nepovšimnuty, ač-li se výhradně netýkala vnitřních záležitostí rady říšské. Nejvyšším kabinetním listem ze dne 20. srpna 1851 č. 196 ř. z. modifikováno postavení rady říšské v tom směru, že má býti na dále považována rada říšská jen za radu koruny a odtud důsledně svědčiti měly osnovy zákonů a nařízení nebo záležitosti jiného druhu na příště nikoli radě říšské jsouce jí zasílány za účelem dobrozdání, nýbrž svědčiti měly vždy přímo panovníku samému. Cís. patentem ze dne 5. března 1860 č. 56 ř. z. sesílena říšská rada mimořádnými členy a přislíbena občasné povolávatí tyto mimořádné říšské radní. Mimořádnými takovými členy, kteří účastniti se měli porad občas, měli býti jmenováni:

1. arcivévodové císařské rodiny,
2. někteří vyšší církevní hodnostářové,
3. někteří mužové, kteří vyznamenali se ve službách civilních, vojenských nebo jinak se zasloužili,

4. 38 členů zastupitelstev zemských jmenovaných na základě tera navrženého zastupitelstvy samými.

Poradám sesílené rady říšské přináležely tyto věci:

a) stanoviti státní předlohu, zkoumati účetní závěrky státní a předlohy komise státního dluhu;

b) veškery důležitější osnovy ve věcech obecného zákonodárství;

c) předlohy zastupitelstvech zemských.

Poradám sesílené rady říšské vyhrazeny však mimo to i jiné záležitosti. Sesílená rada říšská sestoupila se poprvé dne 31. května 1860. Nejvyšším vlastnoručním listem ze dne 17. července 1860 rozšířen obor působnosti rady říšské, ježto se na příště jen s přivolením sesílené rady říšské zaváděti měly nové berně a dávky, zvyšovati posavadní sazby daní a poplatků při daních přímých, při dani potravní a při poplatcích z jednání právních, z listin, spisů a úředních úkonů, konečně přijímati nové zápůjčky. Sesílená rada říšská zvolila komitě zvláštní ke zkoumání předlohy na rok 1861 a toto komitě vyslovilo se zkoumajíc rozpočet tento ve zprávě své takto: »Zmohutnění moci monarchie a zdárný rozvoj její žádá uznati historicko-politickou individualitu jednotlivých zemí, rozvoj a podporu jednotlivých národností, uznati stejnou oprávněnost všech částí říše a založení jich samosprávy v oboru správy a vnitřního zákonodárství, upevnění a sesílení jich vzájemného spojení.«

II. O toto votum opírá se právě říjnová ústava neboli diplom říjnový ze dne 20. října 1860 č. 225 ř. z. Ústava tato vydána byla v uvážení předloh sesílené rady říšské podaných na spořádání vnitřních státoprávních poměrů mocnářství a za tím cílem, aby mocenské postavení rakouské monarchie zachováno a bezpečí jejímu s to bylo, dáti záruku silou právního stavu jasně a nepochybně vztýčeného a jednosvornou součinností; dále poznamenává diplom, že jen ony instituce a řády právní plnou záruku toho mohou poskytnouti, kteréž stejnoměrně vyhovují dějinnému vědomí právnímu, stávající rozdílnosti království a zemí a požadavkům jich nedílného a nerozlučitelného pevného svazku. Diplom říjnový opírá se o pragmatickou sankci, kterou definitivně zakončen byl platně a nezměnitelně řád posloupnosti. Meritorní část diplomu tohoto dělí se ve 4 články. Ve článku I. přiznává se radě říšské a zemským sněmům podíl v zákonodárství; ve článku II. stanoví se příslušnost (kompetence) rady říšské a ve článku III. odst. 1 příslušnost sněmů zemských; v odst. 2 a 3 článku III. vytčena ustanovení o správě záležitostí s Uhrami společných. Na konci článku IV. se poznamenává, že se má tento diplom jakožto základní zákon uschovati ve všech zemských archivech království a zemí rakouských a že se má zanásti v zákony zemské v authentickém (t. j. německém) textu a v řeči zemské a že má býti závazným pro veškery nástupce na trůně, jich císařským podpisem opatřen jsa.

III. Kompetence rady říšské upravená tímto říjnovým diplomem odnáší se ku všem předmětům zákonodárství týkajícím se práv, povinností a zájmů všem královstvím a zemím společných, jmenovitě pokud jde o zákonodárství mincovní, peněžní a úvěrní, pokud jde o celnictví a obchod, dále zásady týkající se bankovníctví cedulového, zákonodárství týkající se zásad poštovníctví, telegrafů a železniectví, o způsobu a uspořádání povinnosti branné; veškery tyto záležitosti mají být na příště projednávány na radě říšské a ústavního vyřízení dojíti za jejího spolupůsobení; kromě toho

spadá sem též zavádění nových daní a dávek, zvyšování ceny soli a uzavírání nových zápůjček po rozumu nejv. rozhodnutí ze dne 17. července 1860. Podobně jen s přivolením rady říšské naříditi možno konversi stávajících dluhů státních a zcizení, přeměnu nebo zatížení nemovitého vlastnictví státního; konečně mají se za spolupůsobení rady říšské zkoumati a stanoviti předlohy státních výdajů na příští rok, jakož i zkoumati účetní závěrky státní a výsledky roční bilance finanční.

IV. V kompetenci sněmů zemských přísluší dle říjnového diplomu veškery ostatní předměty zákonodárné (radě říšské nepřináležející); v královstvích a zemích koruny uherské vyřizovati se mají záležitosti tyto ústavně v příslušných sněmích a za jich působnosti ve smyslu jejich dřívějších ústav; v ostatních zemích má se díti totéž na základě jich zemských zřízení. Spolu byl nejv. vlastnoručním listem svědčícím předsedovi ministerstva ze dne 20. října 1860 zvýšen počet radů říšských sněmy obesílaných na 100. Počet jich měl se rozvrhnouti na jednotlivé země v poměru jich rozlohy, zalidnění a poplatnosti. O těchto ustanoveních diplomu říjnového poznamenává správně Palacký, že nejsou nikterak přesnými a nepochybnými; i narazil patent únorový na diplomu říjnovém se zakládající na tuhý odpor. Poukazovaliť přívrženci federativního útvaru říše rakousko-uherské k tomu, že tendencí ústavy říjnové jest položití těžiště zákonodárství do sněmů zemských, kdežto v únorovém patentu nepronikla ona stěžejní myšlenka diplomu říjnového. Uhři odvolávali se rovněž na ustanovení diplomu zamítnuvše patent únorový a zpěčující se obeslati rakouskou radu říšskou a k tomu poukazující se své strany, že byla říjnovým diplomem znovu uznána uherská ústava a že v diplomu tomto přiznáno Uhrám úplně zvláštní státoprávní postavení naproti ostatním rakouským zemím. Znovuzřízením ústavy uherské, státním vyrovnáním mezi Uhry a naší polovinou říše uzavřeným se strany jedné, vydáním rakouských základních zákonů státních se strany druhé (ústava prosincová z r. 1867) dochází se vlastně k tomu, že diplom říjnový má větším dílem dnes jen význam historický, byť uváděl se stále jako platný základní zákon. (Srv. čl. »Ústava« a »Rada říšská«).

Ústava soudní je souhrn zákonů a nařízení o organizaci příslušností, vnitřním zařízením a jednacím řádu soudů.

I. Základem ústavy soudní jsou:

1. Zákon ze dne 19. května 1868 č. 144 ř. z., dle něhož jest politická správa ve všech stolicích od soudnictví oddělena;

2. státní základní zákon ze dne 21. prosince 1867 č. 144 ř. z. (o moci soudcovské), jenž obsahuje podstatně tyto zásady: Spravedlnost ve státě vykonává se jménem císařovým. Soudcové jsou u výkonu svého soudcovského úřadu samostatní a nezávislí. Soudové nejsou oprávněni zkoumati platnost zákonů náležitě vyhlášených; ovšem však rozhodují v zákonném pořadu instancí o platnosti nařízení. Jednání před soudem nalézajícím jsou v záležitostech práva civilního a trestního ústní a veřejná. V řízení trestním platí zásada obžalovací. Při těžkých zločinech, jakož i při všech politických neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přechínech rozhodují o vině obžalovaného porotci: Císaři přísluší právo udíleti amnestií a prominouti neb zmírniti, tresty soudy vyslovené, jakož i prominouti právní následky odsouzení s výhradou obmezení, jež obsahuje